

**VISOKA POSLOVNA ŠKOLA
STRUKOVNIH STUDIJA
ČAČAK**

MASTER RAD

ДВА (ПУТ)ОПИСА СРЕМСКИХ КАРЛОВАЦА

Mentor: _____
Profesor: _____

Student: _____
Br.Indeksa: _____

Mesto, mesec, godina

ДВА (ПУТ)ОПИСА СРЕМСКИХ КАРЛОВАЦА

Апстракт – Карловачке занатлије имале су своје занате (цехове) још док су се Сремски Карловци налазили под турском влашћу. Широм простране Хабзбуршке мохарније се током 18. века, за потребе занатства масовно штампају тзв. цеховска и мајсторска писма у великом броју, али не и сва са ведутама градова и места одакле потичу цехови. Ведуте градова које налазимо на цеховским писмима исте су као на примеру писма којим се бави овај текст. То је мајсторско писмо карловачког ципелара Урлиха, које му је додељено 1786. године. Овај пример је посебан по томе што поред података о мајсторском карловачком цеховском писму, на себи носи и најстарији до данас познати изглед ведуте Карловаца. Један архивски спис, који је делимично превео са немачког језика и објавио др Ристо Јеремић, а цео документ објавио на изворном немачком језику у истој књизи, даје краћи опис Карловаца из 1858–59. године. Документ је у преводу на српски језик објављен овде у целости.

Кључне речи – Карловци, цехови, ведута, писмо, Ристо Јеремић, становништво, исхрана.

Abstract – The craftsmen from Sremski Karlovci worked in their trades (guilds) way back when the town of Sremski Karlovci was ruled by the Turks. During the 18th century, master's licenses issued by a guild were printed for the good of handicrafts throughout the Habsburg Monarchy. However, not all of them had the prospectus of the place where the guilds came from. The prospectuses of towns found in master's licenses are the same as in the license described in this text. We are dealing with the master's license of Ulrich, a shoemaker from Sremski Karlovci, who was given the license in 1786. In addition to information on the master's license, this copy is unique because it contains the oldest familiar prospectus of Sremski Karlovci. In an old document, partially translated from the German language and published by Dr. Risto Jeremić (who in the same book published the whole document in German), there is a short description of Sremski Karlovci from the period 1858-1859. The whole document in Serbian translation is published here.

Key words – Sremski Karlovci, guilds, prospectus, license, Risto Jeremić, population, diet.

НАЈСТАРИЈИ ПОЗНАТИ ИЗГЛЕД КАРЛОВАЦА СА ЈЕДНОГ ЦЕХОВСКОГ ПИСМА ИЗ XVIII ВЕКА

Карловачке занатлије имале су своје еснафе (цехове) још док су се Сремски Карловци налазили под турском влашћу (1521–1688).¹

Аустријска Дворска комора која је, после освајања Срема и Славоније управљала овим крајевима, организујући администрацију, судство, пореске власти и постављајући чиновнички апарат, извршила је том приликом и попис становништва и поседа (што је најстарији сачувани попис становништва данас), а затим је, спојивши више места, начинила спахилуке и распродавала их најбољим купцима.² Држава је на то била приморана да би вратила велике дугове које је начинила у току рата са Турцима. Из најстаријег сачуваног пописа становништва из 1702. године,³ видимо да су карловачке занатлије радиле само оне послове познате у оквиру балканских заната. У архивским документима налазимо дуго турске називе за њих, а и за поједине еснафске часнике. Стојан Турђи–Баша био је 1726. године члан општинског одбора у Кар-

ловцима.⁴ У једном попису из 1735. године налазимо у Карловцима 65 занатлија. Поред балканских занатлија као што су абација, чаруџија, фурунџија и других, налазимо и европске занатлије – бравари, ципелари, столари, сабови (кројачи). У Карловце се, у подножју Магарчевог брега, након пада Београда 1739. године, доселила 51 немачка породица. Ови насељеници немачког порекла основали су у првим деценијама свога присуства у Карловцима посебан заселак назван „Schwabendörfel“, што је чинило издвојену локалну заједницу, за коју су се водиле одвојене књиге, а одређивана је и посебна контрибуција.⁵ Међу њима су се налазили и Немци занатлије, који су кроз цео XVIII и највећи део XIX века у својим рукама држали занате, као што су браварски, ципеларски, лимарски и сл.

Широм простране Хабзбуршке монархије се током XVIII века, за потребе занатства масовно штампају тзв. цеховска и мајсторска писма у великом броју, али не и сва са ведутама градова и места одакле потичу цехови. Ови велики листови били су око формулара и ведуте, украшени лепим барокним декорацијама, како ћемо видети и на примеру овде V

представљеног карловачког писма. Испод ведуте је штампан, или у бакру, као цеховско писмо, резан текст у виду формулара у којем је остављан празан простор за уписивање личних података занатлије, датума издавања и овлашћеног потписника. Такође је остављен простор за печат. Као што смо већ и нагласили, композиција цеховских писама насталих до средине и већим делом XVIII века претежно је уоквирена декоративним архитектонским елементима са украшеним капителима и картушама својственим бароку, у којима су често приказивани ликови појединих светитеља.⁶ Ведуте градова које налазимо на цеховским писмима исте су као на примеру писма којим се бави овај текст. То је мајсторско писмо карловачког ципелара Урлиха, којем је додељен 1786. године. Формулар овог писма био је општи за све карловачке еснафе, а до данас знамо само за два сачувана, од којих се један налази у Архиву у Загребу, са датумом 17. 04. 1776. године и припадало је извесном стаклару (Glaser). Немамо других података о власништву и сл. Друго писмо припада поменутом карловачком ципелару Урлиху (презиме му је нечитко), издато му је 30. 08. 1786. године, налазило се у чешко-словачком Окружном архиву. Овај је примерак, истраживач проф. др Клаус Штоп, снимио је и штампао, а ми га доносимо у овом тексту.⁷

Еснафи или цехови су своја мајсторска писма поручивали код, углавном, школованих сликара, тј. бакрорезаца или, касније, литографа. То се уочава на многобројним, до данас, сачуваним примерцима. Посебно се препознаје углавном квалитетан цртеж у пејсажу.

„Из тог разлога није било тешко графичарима, ауторима ведута, да преточе вредности свог сликарства у графичке технике, уз завидну вештину постизавања утиска дубине простора, владања композицијом и коришћење линеарне и ваздушне перспективе“.⁸

Графичке технике којима су рађена цеховска писма биле су разноврсне. Дрворез⁹ је свој врхунац достигао у XVII и почетком XVIII века. Током XVIII века највише се користила техника бакрописа, која има ту предност да представи и дочара тонско богатство ведутама, затим бакрорез¹⁰ својим чистим линијама педантно преноси контуре цртежа, а током XIX века јавља се и нова техника челикореза¹¹ која, иако тешка, својом богатом мрежом фино резаних линија и тако створеним односима у светло-тамним површинама сугерише скоро фотографску прецизност.¹² Ипак техника литогра-

фије¹³ која своју популарност постиже у првим деценијама XIX века, постала је, због широке слободе ликовног изражавања и могућности добијања великог броја отисака, најпопуларнија графичка техника.

Поред уметничких вредности ове ведуте имају изузетан историјски значај. Нека од ових мајсторских, тј. цеховских писама, и када је у овом случају реч о Карловцима, изузетно су ретка и вредна, тако да их данас налазимо у једном или два примерка. Нажалост и ови примерци се налазе не само изван Карловаца, већ и у другим државама. Овај пример је посебан по томе што поред података о мајсторском карловачком цеховском писму, на себи носи и најстарији до данас познати изглед ведуте Карловаца. Ово право откриће доноси нам немачки истраживач проф. др Клаус Штоп из Мајнца, један од највећих ауторитета када је реч о овој тематици у Европи, који се преко двадесет година интензивно бави проблематиком цеховских писама. Он је 1985. године у Штутгарту објавио описни каталог радних атеста (уверења, потврда) путујућих занатлија – калфи,¹⁴ под насловом (у преводу са немачког) „Занатска документа са ведутама места“. У предговору ове књиге тј. каталога професор Штоп наглашава „да је у свом дугогодишњем истраживању“, повезаним са честим путовањима, посетио и обишао разне и многобројне трговце графиком и антикваре, прегледао око 3.800 архива, музеја и сличних институција у 13 земаља, углавном средње Европе, укључујући и данас бивше југословенске републике, али оног дела који је, својевремено до 1918. године потпадао под Аустроугарску монархију.¹⁵

Клаус Штоп је 1985. године објавио публикацију каталога–мапа са цеховским писмима под насловом „Мајсторска писма са изгледима места“, где су се нашле следеће државе: Чехословачка, Швајцарска, Аустрија, Данска, Немачка Демократска Република (некадашња Источна Немачка), Мађарска, Италија, Пољска, Румунија, Совјетски Савез, итд. Што се тиче бивше Југославије, у њој посвећеној мапи, налазе се цеховска писма са ведутама следећих градова: Апатин, Баја, Бела Црква, Бјеловар, Ђаково, Ђурђевац, Илок, Камник, Карловац, Крањ, Љубљана, Марибор, Нова Градишка, Нови Сад, Ораховица, Осек, Пакрац, Панчево, Петриња, Петроварадин, Птуј, Славонска Пожега, Словенска Бистрица, Сомбор, Сремска Митровица, Сремски Карловци, Суботица, Валпово, Вараждин, Вуковар, Загреб, Земун.

Сремски Карловци се овде налазе под редним бројем YU8, на страни 16 налазе се: назив Карловаца на латинском, српско-хрватском и мађарском језику. Опис ведуте Сремских Карловаца сачинио је Фридрих Кухбаух (Friedrich Kühbauch, Reutlingen) из Ретлингена, један из истраживачког сарадничког тима професора Штопа, чија је имена навео у предговору. Фридрихов опис у преводу гласи: „Бакорезна плоча је формата 360x420 mm. Изглед града Карловаца (српско-хрватски Сремски Карловци, немачки Symisch Karlowitz, мађарски Karlóca) на десној обали Дунава, између Петроварадина и Земуна“.

СЛИКА ВЕДУТЕ КАРЛОВАЦА

Горе на слици, с лева на десно: Државни печат (Хабзбуршки двоглави орао са круном), Марија Фриед (Госпа од Мира), Христ, Свети дух (голуб), Бог отац, Јосиф и вероватно (тачно је) градски (варошки) грб Карловаца. Град лежи на једном благом обронку Фрушке Горе (Frankengebirge), која је покривена бујним виноградима. (На слици горе лево видљиви испод Маријине статуе). Око 1850. године, град је имао 500 кућа и 5.650 становника, највише Срба. Предграђе, такозвано Швапско село (das Schwabendörfel genannt, десно на слици) насељено је немачким сељацима.

Карловци су били седиште православног митрополита, који је имао достојанство духовног старешине над два милиона православних хришћана (Срба и Влаха) у Аустро-угарском царству.

Стари митрополијски двор је, у средини још видљив, изгорео 1788. Новоизграђени двор није достигао лепоту претходног. У овој згради је подигнута позната и богата митрополијска библиотека. Митрополијска црква (мисли на Саборну цркву), саграђена 1762,¹⁶ стоји поред митрополијског двора.

Православни у Карловцима поседују и један лицеј (гимназију) и теолошки семинар (богословију), а католици једну Главну (основну) школу и болницу.¹⁷ Капела Госпе од мира стоји на брду изнад града (на слици горе лево, испод Госпине статуе, између винограда и брда Голгота¹⁸ са три крста), подсећа на Карловачки мир који је овде склопљен 26. јануара 1699. године. Након победе принца Еугена Савојског код Сенте 1697. године, отпочели су мировни преговори закључени споразумом уз посредовање Енглеске и Холандије. У ту сврху била је саграђена конференцијска кућа, тако

да су опуномоћена посланства аустријског, руског, пољског, венецијанског, енглеског и турског двора могла равноправно, у исто време, да улазе кроз више (четворо) врата.

Виноградарство, трговина и риболов запошљавају много људи у граду. Карловачка брда су засађена са 112 сорти грожђа (41 плавог, 10 светло-црвеног и 61 белог) и познате су преко границе. На добром гласу је сада и тамошње црвено (Rotwein) вино, познато под именом „Карловачки суварак“ („Karlowitzer Ausbruch“). На крају текста поред потписа поменутог аутора стоји и напомена да је ово цеховско писмо коришћено за све карловачке еснафе“.

Што се тиче овог описа Карловаца, вероватно је коришћен опис који датира из средине XIX века, с обзиром да се помиње „неугледни“ стари двор који је подигнут после пожара насталог 2. септембра 1788. године, а срушен је стотинак година касније 90-их година XIX века, приликом изградње данашњег двора према нацртима архитекте Владимира Николића. Затим Саборна црква има, како се у тексту назива, Митрополијску цркву. Била је завршена њена изградња 1762. године, али је обновљена последњи пут у току 1909–10. године, такође, према нацртима архитекте Владимира Николића.¹⁹

Податак о сортама грожђа којима су засађена карловачка брда је тачан, али за период пре појаве и доласка опаке виноградарске болести филоксере, која је у периоду између 1885. и 1895. харала и пустошила, уништавајући карловачке винограде.²⁰ Дакле, проф. др Клаус Штоп ослонио се на свог сарадника Кухбауха, који је негде нашао опис Карловаца, очигледно из средине XIX века, желећи вероватно да буде што аутентичнији и ближи времену настанка цеховског писма. Притом се потрудио и да ведута–сличица што боље појасни Карловце с краја XVIII века. Како смо већ поменули, Штоп је нашао два идентична цеховска писма са ведутом Карловаца, једно у Надбискупској архиви у Загребу,²¹ а друго у Окружној архиви Чехословачке.²²

У овом опису недостају следећи подаци, а налазе се на ведути која представља панорамски приказ Карловаца са Дунава. На слици с лева на десно, доле лево, у тзв. Доњем крају уз Дунав, налази се карловачки контумац.²³ Горе изнад контумца налази се четвороугаона грађевина, то је карловачка касарна. По овоме војном објекту и данас се овај део Карловаца назива Касарна. Поменути црквица

Госпе од мира (горе лево) изгорела је у пожару крајем XVIII века, а захваљујући овој ведути ми данас знамо како је она изгледала. На том месту се сада налази капела Госпе од мира, грађевина подигнута од чврстог материјала, овалног облика, чија је изградња завршена 1817. године. Доле десно од касарне налази се тзв. Доња црква „Св. Петра и Павла“ и куће у Доњем крају окренуте фасадама према Дунаву. Интересантно је ово ликовно решење, за сада непознатог уметника, бакроресца, због тога што је слично ликовном решењу нашег знаменитог уметника Захарије Орфелина, који је израдио бакрорез са ведутом Доње цркве са Доњим крајем, за исту цркву, 1770. године. Бакрорез је резао у Новом Саду, да подсетимо, старије цеховско писмо, које се налази у Загребу, потиче од 17. 04. 1776. године. Да ли је, евентуално, Захарија

Орфелин резао ово цеховско писмо у својој „Баркарној штампарији“, која је у два маха радила у Карловцима, у временском периоду 1758–1760. и 1773–1778. године, остаје да се утврди.

На средини ведуте налази се стари барокни митрополијско-патријаршијски двор, лепо барокно здање са придворском капелом св. Трифуна, које је са капелом страдало у пожару 1788. године. Иза двора видимо, тада новоподигнуту, Саборну цркву са трећим торњем. До Саборне цркве налази се католичка црква, окренута као православна. С обзиром на то да је нова – ова католичка црква подигнута 1768. године, бакрорез је настао највероватније после ове године. Десно од Саборне и католичке цркве налази се тзв. Шећер сокак, који је такође страдао у пожару 1788. Шећер сокак се састојао из два реда трговина и занатских радњи-

Цеховско писмо у целости

ца. Протезао се од тадашње обале Дунава (као на ведути), па средином данашњег Трга све до градског бунара на витло, који се налазио недалеко од данашње чесме „Четири лава“ (подигнута 1799. године). Десно, између Шећер сокака и Горње цркве, зграда на спрат, налазила се зграда на спрат браће Андрејевић, испрва пошта, касније и хотел „Код трубача“. Ова зграда није страдала и срушена је 20-тих година XX века. Доле десно, на обали (већ смо у Горњем крају) налазила се рибарска улица, а улица изнад овог реда кућа био је табачки крај, ту се налазио и табачки еснаф, на њих данас подсећа чесма „Табачница“ у данашњој Војвођанској улици. Сасвим десно је Горња црква.

Захваљујући овој до данас најстаријој нама познатој ведути Карловаца, имамо солидну представу како су изгледали и где су били распрострањени Карловци у другој половини XVIII века, куда је текао Дунав и какав је био изглед вароши пре страшног пожара из 1788. године, после којег ће карловачки трг добити сасвим ново лице, које ће опет делимично нестати крајем XIX века.

Поред описане ведуте, ово цеховско писмо садржи и формулар на немачком језику, који преведен на српски језик гласи:

Ми цех – мајстори и други мајстори часног заната грађанских обућарских мајстора у царско-краљевском комунитету/граду Карловцима сведо-чимо овим да је садашњи обућарски калфа именом Урлих из _____, рођен 36 година стар и таса _____ као _____ косе _____ код нас ове године _____ и недеља радио и да се у том времену показао као врло веран, вредан, миран и поштен, као што доликује једном занатском калфи, што ми дакле потврђујемо и стога сви мајстори овога заната по обичају овог заната овог калфу хоћемо свуда препоручити како приличи.

Дато у Комунитету града Карловаца 30. VIII 1786.

*Обер цех-мајстор Унтер цех-мајстор
Франц Шниц Јохан Јуран.*

На цеховском писму се налазе и три печата испод сваког потписа и на средини је печат еснафа, а са леве и десне стране су потписи и печати обер и унтер цех-мајстора. Свако цеховско удружење имало је и своју заставу – барјак, као и друге амблеме и симболе цеха, који се јављају на њиховим личним печатима. Цех је свој печат стављао на своја документа. Цеховско писмо је до

појаве вандровке истовремено било и најважнија лична исправа путујућих занатских калфи и мајстора током XVIII века. Увођењем вандровки почело је између 1808. и 1829. године.²⁴ Цеховско писмо било је лично власништво занатлије на чије је име и гласило и једно време је служило у Европи и као пасош. Било је примера да су цеховска писма рађена, тј. сликана ручно у цртежу или акварелу.

Сигурно је да нам предстоји један свеобухватнији рад на тему еснафско-цеховских писама карловачких занатлија у XVIII и XIX веку. Ова истраживања донела би нам сигурно ближа сазнања о правцима кретања карловачких занатлија, затим колико су се и где задржавали и радили, свакако да бисмо притом били у прилици да у оквиру ових истраживања сагледамо и значајан ликовни и уметнички аспект цеховских писама, као и печате многобројних занатлијских удружења и личности који су носили тадашњу привреду тј. занатство, трговину и начин њиховог образовања и организовања.

ЈЕДАН ОПИС КАРЛОВАЦА ИЗ 1859. ГОДИНЕ

Један архивски спис,²⁵ који је делимично превео са немачког језика и објавио др Ристо Јеремић,²⁶ исти аутор је као цео документ у истој књизи али на изворном немачком језику објавио у прилогу под насловом „Документи“.²⁷ Због великог значаја овог краћег описа Карловаца из 1858–59. године, документ ћемо у преводу на српски језик објавити у целости, с обзиром да је и ова значајна књига др Ристе Јеремића, која је изашла у сам освит Другог светског рата, данас изузетно ретка и недоступна, како знатижељним читаоцима које интересује ова тема, тако и истраживачима који се баве историјом Карловаца у XIX веку. Текст је кратак и исцрпан у статистичком смислу (број становника, број кућа и станишта). Посебно је значајан део где се описују, данас већ сасвим нестале, чувене карловачке лагунице и земунице. Занимљив је један данас нама необичан, али са етнолошке тачке гледишта занимљив, део текста који је посвећен исхрани и пићу тадашњих становника Карловаца. Посебно је интересантан део везан за слаткише од грождја, које нажалост данас више нико не прави у Карловцима, а који су тада били саставни део исхране и актуелни све до 70-их година XX века, па их се и аутор овог прилога данас сећа са носталгијом, јер их је, у свом најранијем детињству, конзумирао готово у свакој кући у коју је залазио.

Овај кратки преглед, или извештај о становништву, стаништима и исхрани свакако да је од значаја за изучавање начина живота и становања Карловчана средином XIX века, а могли бисмо закључити и са великом вероватноћом, током целог XIX и добрим делом XVIII века, јер Карловци спадају у ред насеља или вароши чији број становника није имао веће осцилације у XVIII и XIX веку, па све до наших дана.

Према нама познатим статистичким подацима, у Карловцима је било 1858. године 3.780 становника. У истој, 1858. години рођено је 198 деце, а умрло 199 Карловчана. Дакле, умрло је једно лице више него што је рођено.²⁸

Следи превод текста документа:

Становништво

Карловци броје 929 кућа и то: 11 општинских и 918 приватних кућа обичних сељака, од којих су неке постављене дужином једна према другој и са забатом према улици; углавном су грађене од доброг материјала и покривене црепом, а један мањи број је од набоја, покривен шиндром, даскама и трском; на оба краја града, у тзв. Циганској мали има највише тршчаних кровова и испреплетених од прућа и са унутрашње стране глином облепљених лоших оцака. Испод већине кућа су озидани подруми. Добростојећи граде лагуме, тј. удубљења у земљи, у брдима око града, од којих су неки 20 хвати дубоки и 3 до 5 хвати широки.¹⁵

Унутрашњост кућа је различита, већ према околностима (материјалним м.п.), код имућних је удобно (комотно), а код сиромашних је оскудица; такође, садрже и пећи, богати имају делом ливене, делом каљеве пећи, а мање имућни се задовољавају са пећима зиданим од черпића или плетеног прућа. Ложи се делом дрветом, делом виновом лозом и трском.

Исхрана

Пшенични и ражени хлеб се ретко мешају са кукурузом. Месо, риба, разно поврће и сочиво, затим млеко и воће. Обичан народ не користи путер, нити пресан, нити у тестенинама. Бели лук се обично једе као салата са јагњећим или телећим печењем. Сарма

се прави од младих ластара и листова киселог купуса, тако што се млевено месо помеша са пиринчем у округли облик, затим се пржи и кува. Од необичних јела треба још поменути: **попару**, печени тврди хлеб у малим комадима, који се потом кува у води и добро изгњечи; **цицвару**, печено хлебно брашно помешано са сиром; **мандару**,³⁰ печено хлебно брашно без сира; **суцук**³¹ – (кобасице од шире),³² са којима се обавља и мања трговина. Спрема се на следећи начин: слатко вино је прилично добро укувано из две до једне мере, које се онда зове шира, затим, сразмерно количини шире, стави се брашно или гриз, и то се кува док не постане густа супа (или чорба). У ово се, потом, три пута замоче, на једном јаком концу, приближно два педља дуга, нанизана половине зрне ораха, при чему се добије облик такозване саламе. Онда се обеси на уже на неком сувом месту, обично у прозору, и остави да се добро осуши. **Туршија**, тј. бело грождје, које се у води увија у једној каци са дудовим и ораховим лишћем и семеном горушице,³³ и чува се до Ускрса. На прву недељу празника, каца се отвара и грождје се једе за време целог празника. **Лукумици** су тестенине умешане са белим вином или са нешто ракије и печене у свињској масти. **Чесница** (спрема се на први дан Божића) је као (Саја) печено тесто у једној тепсији и испуњено месом или пиринчом или са сиром, преко чега се налије нешто меда. Чесница се спрема као један ритуал. Рано ујутро, по заповести домаћина, укућани морају клечећи да иду по воду. Оног који се врати са водом, домаћин или домаћица, који стоје на прагу, пита: Шта носиш? Он одговара: здравље, срећу и радост.

Једе се обично три пута на дан: ујутро, у подне и увече. Најчешћа пића су: вода, вино, аусбрух, ракија шљивовица бермет³⁴ и суви бермет.

(Подаци су из једног етнографско-топографског описа српско-банатске Земаљске области која је у суседству К.К. Војне границе. I одељак, Карловци, Историјска места) (P.2242, 26. 7 бер 1859).

Значај оваквих података, иако наизглед у скромном обиму, данас су од изузетног значаја за проучавање прошлости и развоја Сремских Карловаца.

НАПОМЕНЕ

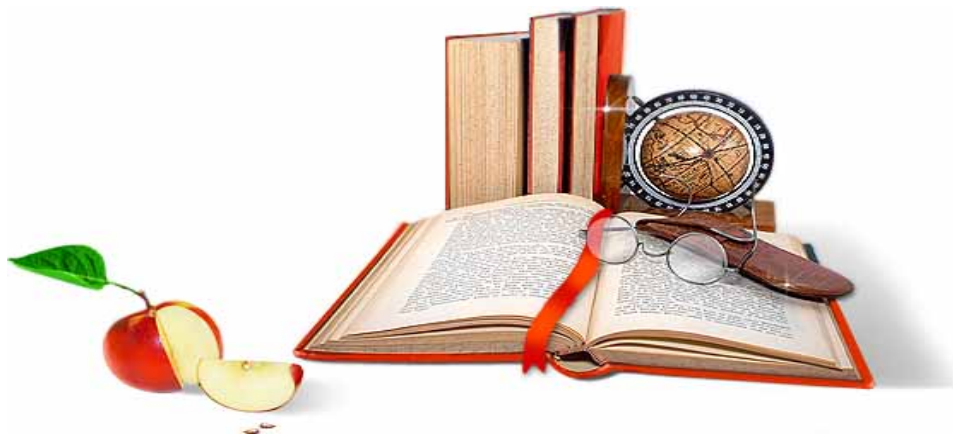
- ¹ Коста Петровић, *Карловци и карловачко становништво*, Историјски часопис, књ. V-27. Историјски институт, САН, Београд 1955, стр. 305.
- ² Исто, стр. 295.
- ³ Жарко Димић, *Овде живе Срби, Страни путници и путописци о Сремским Карловцима од друге половине XV до прве половине XX века*, Нови Сад 2001, стр. 159.
- ⁴ Коста Петровић, *Карловци и карловачко становништво*, стр. 303.
- ⁵ Коста Петровић, *Порекло, економско стање и занимање карловачког становништва у XVIII веку*, Рад војвођанских музеја 4, Нови Сад 1955, стр. 170.
- ⁶ Миле Игњатовић, *Цеховска писма XVIII и XIX века из графичке збирке Музеја Војводине*, Рад Музеја Војводине, 37/38, Нови Сад 1955/1996, стр. 307.
- ⁷ Исто, стр. 307.
- ⁸ Исто.
- ⁹ Дрворез – графичка техника рада у дрвету урезаним цртежом за умножавање на графичким листовима.
- ¹⁰ Бакрорез – графичка техника, где се цртеж реже на бакарној плочи ради каснијег умножавања графичких листова.
- ¹¹ Челикорез – графичка техника, где се цртеж урезује на челичној плочи ради каснијег умножавања на графичким листовима.
- ¹² Миле Игњатовић, нав. дело.
- ¹³ Литографија – графичка техника штампе, која за подлогу користи литографски камен, тзв. равна штампа.
- ¹⁴ Klaus Stop, *Die hand werkskundschafte mit ortsansichten, beschreibender catalog der arbeitsattestate wandernder handwerksgesellen*, Stuttgart 1985.
- ¹⁵ Исто, 127.
- ¹⁶ Саборна црква – на месту данашње Саборне цркве постојала је православна црква која се помиње још у XVI веку у периоду када се Карловци налазе под Турцима. Помиње се да се на њој (1752) налазе звона. Како је црква била дотрајала (зидана од камена и ћерпића) дао ју је саградити митрополит Павле Ненадовић 1758. и отпочео је са зидањем нове, која је завршена 1762. године. Црква је направљена и обновљена 1909/10. године.
- ¹⁷ Болница – Када су Карловци постали Слободна војничка варош – комунитет 1753. године, били су у обавези, између осталог, да подигну градску болницу, или варошки шпитаљ, што су и учинили, али тек 1770. године.
- ¹⁸ Католици и Карловчани овај крај и данас називају Калварија.
- ¹⁹ Коста Петровић, Саборна црква у Сремским Карловцима, Глас служ. листа Српске православне цркве, број 5, Београд 1962, стр. 25.
- ²⁰ Жарко Димић, *Сремски Карловци*, Карловачки круг, Сремски Карловци 2003, стр. 163.
- ²¹ Zagreb, Erzbischöfl. Archiv, [Glaser] (17. 04. 1776)
- ²² CS (Чехословачка) Olomouc OA (Окружни архив) М-3-36.
- ²³ Контумац.
- ²⁴ Вандровке су књижице уведене између 1808. и 1829. у све наше крајеве. Она је мењала цеховско писмо, имала је тачно одређен број страна, и садржала је опис власника, име и презиме, одакле је, којем еснафу припада, где је био и код кога помоћник и калфа, када је положио и где за мајстора, печат и кратки опис његовог рада и датуми пратили су његов професионалан рад. Вандровка је данас као радна књижица.
- ²⁵ Др Ристо Јеремић, *Прилог историји здравствене културе Сремских Карловаца од 1772*, Библиотека централног хигијенског завода, књ. 42, Београд 1940, стр. 12–13. Каже да је текст „Станови и храна“ публиковао према једном архивском спису и наводи извор под следећом сигнатуром: P2637, September 1858.
- ²⁶ Исто, стр. 12.
- ²⁷ Исто, стр. 106.
- ²⁸ Исто, стр. 8.
- ²⁹ 1 хват – мера за површину (квадранц) = 3,5966515 m² ; 1 хват – мера за површину (европски), (6 стопа, 72 палца) = 1,896484 m².
- ³⁰ Мандара, мандарица, народно јело из Срема. Справља се тако што се у одређену количину брашна дода со, затим се брашно упржи са додатком мало воде.
- ³¹ Суџук (тур. Sucuk) кобасица; кобасица од ораха и згуснутог слатког вина.
- ³² Ши́ра (перс. šīre, тур. Sıra) сок измуљаног зрелог грождја, још непреврелог.
- ³³ Горушица, горушница (lamb1), слов. горчица, горшица, хорчичен, хоршићен, горуха, горушица. Види: др Богослав Шулел, *Југословенски именик биља*, ЈАЗУ, Загреб 1879, стр. 96. Листови ове биљке горки су као пелин, корен горушице користи се приликом справљања сенфа.
- ³⁴ Бермет (немачки: wermut) ароматично десертно вино са пеленом и већим бројем других зачина. Види: Милан Вујаклија, *Лексикон страних речи и израза* (четврто допуњено и редиговано издање), Београд 1991. и Иван Клајн и Милан Шипка, *Велики речник страних речи и израза*, Нови Сад 2006. Енолози у својим књигама пишу само да, по данашњим

квалификацијама, бермет спада у ароматизовано (аперитивно) пиће и да су основе производње овог вина травне смесе у којима се обавезно налази пелин (der Wermut). У монографији Жарка Димића *Сремски Карловци* може се прочитати да је производња бермета у Сремским Карловцима, али и на Фрушкој гори, веома стара. У

XVIII веку ово пиће је у Сремским Карловцима било веома раширено и нарочито цењено. Коста Петровић помиње како се Furst Kaunitz von Ritteberg захваљује митрополиту Вићентију Јовановићу на поклону од два акова бермета. Такође се и Доситеј Обрадовић захваљује извесним Карловчанима на акову бермета.

BESPLATNI GOTOVI SEMINARSKI, DIPLOMSKI I MATURSKI RAD.

**RADOVI IZ SVIH OBLASTI, POWERPOINT PREZENTACIJE I DRUGI EDUKATIVNI
MATERIJALI.**

WWW.SEMINARSKIRAD.ORG

WWW.MATURSKIRADOVI.NET

WWW.MATURSKI.NET

WWW.SEMINARSKIRAD.INFO

WWW.MATURSKI.ORG

WWW.ESSAYSX.COM

WWW.FACEBOOK.COM/DIPLOMSKIRADOVI

NA NAŠIM SAJTOVIMA MOŽETE PRONAĆI SVE, BILO DA JE TO **[SEMINARSKI](#)**, **[DIPLOMSKI](#)** ILI **[MATURSKI](#)** RAD, POWERPOINT PREZENTACIJA I DRUGI EDUKATIVNI MATERIJAL. ZA RAZLIKU OD OSTALIH MI VAM PRUŽAMO DA POGLEDATE SVAKI RAD, NJEGOV SADRŽAJ I PRVE TRI STRANE TAKO DA MOŽETE TAČNO DA ODABERETE ONO ŠTO VAM U POTPUNOSTI ODGOVARA. U BAZI SE NALAZE **[GOTOVI SEMINARSKI, DIPLOMSKI I MATURSKI RADOVI](#)** KOJE MOŽETE SKINUTI I UZ NJIHOVU POMOĆ NAPRAVITI JEDINSTVEN I UNIKATAN RAD. AKO U **[BAZI](#)** NE NAĐETE RAD KOJI VAM JE POTREBAN, U SVAKOM MOMENTU MOŽETE NARUČITI DA VAM SE IZRADI NOVI, UNIKATAN SEMINARSKI ILI NEKI DRUGI RAD RAD NA LINKU **[IZRADA RADOVA](#)**. PITANJA I ODGOVORE MOŽETE DOBITI NA NAŠEM **[FORUMU](#)** ILI NA **MATURSKIRADOVI.NET@GMAIL.COM**